

LBRIS

We know
books

DRAGOȘ DRAGOMAN

**DECLINUL
DEMOCRATIC
DIN ROMÂNIA
DUPĂ 2007**

Neoliberalism, populism și autoritarism

Alexandria
Publishing House

WEBER, Max, *Hindouisme et bouddhisme*, Flammarion, Paris, 2003.

WEBER, Max, *L'éthique protestante et l'esprit du capitalisme*, précédé de *Remarque préliminaire au recueil d'études de sociologie des religions* et suivi de *Les sectes protestantes et l'esprit du capitalisme*, Flammarion, Paris, 2017.

WEBER, Max, *Sociologie de la religion (Economie et société)*, Gallimard, Paris, 2013.

WODAK, Ruth, „Argumentation, Political”, în *The International Encyclopedia of Political Communication*, Gianpietro MAZZOLENI (editor), John Wiley & Sons, New York, 2015.

WOLFF, Larry, *Inventarea Europei de Est*, Humanitas, București, 2000.

YAN, Huang-Ting, „Comparing democratic performance of semi-presidential regimes in the post-communist region: Omnipotent presidents and media control”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 50, nr. 4, 2017, 263-275.

ZIELONKA, Jan, „The Quality of Democracy after Joining the European Union”, *East European Politics and Societies*, vol. 21, nr. 1, 2007, pp. 162-180.

ZWEIG, Stefan, *Lupta în jurul unui rug. Castello împotriva lui Calvin*, Humanitas, București, 2016.

Cuprins

Introducere.....	5
Schimbăm (doar) ca să câștigăm? Huliganismul politic și schimbarea regulilor electorale în România.....	13
Antimarxiștii: intelectualii publici și structurarea spațiului public românesc în postcomunism.....	43
Separația puterilor sau alianța puterilor? Crizele politice din România și sursele alternative de putere	75
Despre emoții și reconfigurarea spațiului public în România	107
Cristalizare ideologică și apariția autoritarismului concurențial	137
Nou-vorbirea pandemică și postpandemică: realitate, discurs, putere	175
„Vrem o țară ca afară”: Neoliberalism, alienare și autocolonialism în România după aderarea la Uniunea Europeană	207

Privind înspre viitor.....	235
Postfață la ediția a 2-a.....	245
Anexă.....	269
Bibliografie.....	275

Comenzi online: www.librariilealexandria.ro

© 2025 Alexandria Publishing House

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Alexandria Publishing House

Str. Mihai Viteazu, nr. 23, Suceava, 720059

alexandriapublishinghouse@gmail.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DRAGOMAN, DRAGOȘ-DUMITRU

Declinul democratic din România după 2007 :

Neoliberalism, populism și autoritarism / Dragoș Dragoman.

- Suceava : Alexandria Publishing House, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8793-76-4

32

Introducere

Imediat după schimbarea de regim din decembrie 1989, România intra pe o traiectorie democratică, menită a rupe legăturile cu vechiul regim comunist. La fel ca și celelalte foste țări comuniste din Europa Centrală și de Est, dar și foste republici sovietice socialiste, România pășea pe o cale necunoscută, asemănătoare Exodului biblic. Ceea ce era cunoscut era punctul de pornire, iar complet necunoscut era punctul de sosire. În această tranziție de la comunism la postcomunism, cu tot ceea ce el presupunea ca schimbări economice, sociale și politice,¹ nu toți actorii, elite și cetățeni, își doreau ca tranziția să se încheie sub forma unui sistem politic complet capitalist în economie și profund liberal, în instituții, practici și valori.² Așa se poate explica de ce unele țări au încheiat tranziția ca democrații liberale, devenind membre ale NATO și ale Uniunii Europene, în timp ce altele au oscilat într-o formă hibridă de democrație și autoritarism sau chiar

1. Adam Przeworski, *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

2. Richard Rose, William Mishler, Christian Haerpfer, *Democrația și alternativele ei*, Institutul European, Iași, 2003.

au persistat în cel mai profund autoritarism.³ Cei care erau, de obicei, cei mai puternic suspectați de a fi reticenți în fața transformărilor tranziției erau cetățenii, mai puțin elitele. Asta și pentru că tranziția postcomunistă a însemnat un mare șoc social, manifestat prin pierderea siguranței zilei de mâine, reducerea veniturilor și a ajutoarelor sociale, a subvențiilor și a tuturor intervențiilor statului în noua piață care se forma.⁴ Nu de puține ori, în definiția pe care est-europenii o dădeau democrației,⁵ ei includeau drepturi economice și sociale la care cetățenii vest-europeni se raportau mult mai puțin.⁶

Chiar și în privința acelor țări care au încheiat cu succes tranziția democratică, fiind considerate campioane ale democratizării și premiate cu aderarea la diferite organizații regionale (NATO, UE, Consiliul Europei) și globale (OCDE), surprizele au început să apară după aderare. Ceea ce părea foarte greu de conceput la începutul dis-

3. Jorgen Moller, Svend-Erik Skaaning, „The Third Wave: Inside the Numbers”, *Journal of Democracy*, vol. 24, nr. 4, 2013, pp. 97-109.

4. Ivan T. Berend, „Social shock in transforming Central and Eastern Europe”, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 40, No. 3, 2007, pp. 269-280.

5. Richard I. Hofferbert, Hans-Dieter Klingemann, „Democracy and Its Discontents in Post-Wall Germany”, *International Political Science Review*, vol. 22, nr. 4, 2001, pp. 363-378.

6. Richard I. Hofferbert, Hans-Dieter Klingemann, „Remembering the bad old days: human rights, economic conditions, and democratic performance in transitional regimes”, *European Journal of Political Research*, vol. 36, nr. 2, 1999, pp. 155-174.

cuțiilor despre tranzițiile democratice,⁷ deși estimate din start ca incerte și anevoioase,⁸ s-a întâmplat după încheierea procesului politic al aderării. Tocmai elitele care construiseră o arhitectură instituțională democratică și apăraseră un *status-quo* al valorilor și practicilor democratice, menit să țină ferite de ingerințe politice spații publice și instituții neutre (curți de justiție, organisme de reglementare și supraveghere mass-media, universități, posturi de radio și tv publice etc.), tocmai aceste elite au refuzat să mai respecte acel *status-quo* anterior aderării.⁹ Profund afectate de oboseala tranziției,¹⁰ societățile central și est europene nu au reacționat consistent sau au fost incapabile să se opună de-democratizării,¹¹ făcând loc abuzurilor elitelor la putere,¹² abuzuri de neconceput în plin

7. Juan J. Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1996.

8. George Schöpflin, „Obstacles to Liberalism in Post-communist Politics”, *East European Politics and Societies*, vol. 5, nr. 1, 1990, pp. 198-194.

9. Bojan Bugarcic, „Populism, liberal democracy, and the rule of law in Central and Eastern Europe”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 41, nr. 2, 2008, pp. 191-203.

10. Jacques Rupnik, „From democracy fatigue to populist backlash”, *Journal of Democracy*, vol. 18, nr. 4, 2007, pp. 17-25.

11. Paul Levitz, Grigore Pop-Eleches, „Why No Backsliding? The European Union's Impact on Democracy and Governance Before and After Accession”, *Comparative Political Studies*, vol. 43, nr. 4, 2010, pp. 457-485.

12. Jan Zielonka, „The Quality of Democracy after Joining the European Union”, *East European Politics and Societies*, vol.

proces de aderare. Peste tot în regiune, elitele politice au limitat sau suspendat autonomia instituțiilor neutre, au politizat spațiul public, au nesocotit separarea puterilor în stat, au disprețuit hotărârile curților de justiție ce erau contrare voinței lor, au întărit excesiv puterea executivă și au început să abuzeze de ea. Desigur, ele nu puteau face acest lucru fără a pretinde că vorbesc în numele poporului, pe care-l apără de dușmanii săi necruțători, care sunt gata să-l deposeze în mod viclean de exprimare, de reprezentare și de voință.¹³

Vorbind în numele poporului „pur și inocent”, pe care-l apără de dușmanii săi cei mai perfizi, elitele populiste au schimbat complet arhitectura instituțională, au redus resursele politice ale opoziției și s-au consolidat în funcțiile pe care le dețineau pentru o lungă perioadă de timp. Chiar atunci când ele au fost schimbate prin nemulțumirea străzii sau prin alegeri, ele au pregătit terenul unor mișcări politice și mai radicale. Acesta este și cazul României de după aderarea la NATO (2004) și mai ales al României de după aderarea la Uniunea Europeană. Deși volumul de față se referă la regresul democratic foarte vizibil după 2014, nu trebuie deloc neglijat deceniul precedent, cel care a pus bazele de-democratizării. Alegerea lui Traian Băsescu în 2004 ca Președinte al României și re alegerea lui în 2009, dar și victoriile electorale ale partidului său (Partidul Democrat – PD, ulterior Partidul Democrat-Liberal – PDL) în 2004 și 2008, toate au fost elemente ale declinului democratic.

21, nr. 1, 2007, pp. 162-180.

13. Cas Mudde, „The Populist Zeitgeist”, *Government and Opposition*, vol. 32, nr. 3, 2004, pp. 541-563.

Concentrând puterea executivă, lucrând la slăbirea și trecerea Parlamentului în derizoriu și, ulterior, în rândul „dușmanilor poporului” suveran, încolțit de „moguli” aroganți și perfizi, politizând complet administrația publică, radioul și televiziunea publică, Consiliul Național al Audiovizualului, PDL și Traian Băsescu au afectat treptat și arhitectura instituțională anterioară aderării României la NATO și la UE. Astfel, guvernul PDL a modificat, prin ordonanțe de urgență și prin procedura asumării răspunderii guvernului, legi ordinare și legi organice, fără dezbateră parlamentară și extraparlamentară democratică (Legea Alegerilor Locale și Parlamentare, Legea Educației, Codul Muncii, Legea Pensiiilor), în timp ce Traian Băsescu lupta politic pentru reducerea rolului Parlamentului (reducerea la o singură cameră parlamentară, reducerea numărului de parlamentari), dar și pentru modificarea Constituției, care să-i permită Președintelui să dizolve Parlamentul (în care o suspendare a Președintelui de către Parlament era infirmată de referendumul de demitere).

Aceste „semințe” nedemocratice au încolțit mai târziu, după 2014, pe terenul fertil al delegitimării partidelor politice și a Parlamentului, pe cel al democrației directe și al populismului deșănțat. Nu este de mirare că locul lăsat liber de PDL, care s-a erodat serios între 2008 și 2012, datorită unei crize economice severe, a fost luat de alte partide de dreapta, precum Uniunea „Salvați România” (USR) și de Partidul Național Liberal (PNL), în timp ce Partidul Social Democrat (PSD) ocupa altă parte a câmpului politic. Aflată în competiție pentru a vorbi în numele poporului, ca moștenitoare a populismului

PDL, USR a dus și mai departe logica ostilității față de orice reprezentare politică, față de orice corp care se interpune între „poporul pur” și liderii populști ai USR, cei care-l apără de elitele corupte, degenerate și fosilizate în cadrul structurilor de reprezentare și de partid.¹⁴ Liderii USR au combinat cu mult succes, în logica violenței verbale extreme, anticomunismul și lupta anti-corupție, ducând la ceea ce a fost numit în contexte similare din Europa de Est un „populism penal”. Ca și în Ungaria, în cazul creșterii pedepselor pentru fapte penale,¹⁵ USR a câștigat capital electoral din cererea de a crește pedepsele publice, simbolice, pentru acte de corupție (conform sloganului USR „Fără penali în funcții publice”), combinând anticorupția cu dorințele nesatisfăcute de lustrare din primul deceniu postcomunist.¹⁶ Rămase fără rezultat atunci,¹⁷ aceste dorințe răspândite la nivel public s-au recombinate strategic cu lupta anticorupție, dând naștere unui populism virulent, cu serioase accente de violență

14. Dragoș Dragoman, „Save Romania Union and the Persistent Populism in Romania”, *Problems of Post-Communism*, vol. 68, nr. 4, 2021, pp. 303-314.

15. Zsolt Boda, Gabriella Szabó, Artila Bartha, Gergő Medve-Bálint, Szuzsana Vidra, „Politically Driven: Mapping Political and Media Discourses of Penal Populism – The Hungarian Case”, *East European Politics and Societies and Cultures*, vol. 29, nr. 4, 2015, pp. 871-891.

16. Lavinia STAN, „The Vanishing Truth: Politics and Memory in Post-Communist Europe”, *East-European Quarterly*, vol. 40, nr. 4, 2006, pp. 383-408.

17. Monica CIOBANU, „Criminalising the Past and Reconstructing Collective Memory: The Romanian Truth Commission”, *Europe-Asia Studies*, vol. 61, nr. 2, 2009, pp. 313-336.

verbală, acuzații și tensiuni publice.

Declararea pandemiei de coronavirus de către Organizația Mondială a Sănătății în martie 2020 a oferit ocazia elitelor la putere din guvernul PNL-USR de a concentra și mai mult puterea executivă, de a guverna prin legiferare inferioară (Ordonanțe Militare, Ordonanțe de Urgență, Hotărâri de Guvern, Ordine de Ministru), deci de a restrânge drepturi și libertăți cetățenești fără act formal al Parlamentului, așa cum cere Articolul 53 din Constituție. Mai mult, guvernul PNL-USR a suspendat pe teritoriul României aplicarea Cartei Europene a Drepturilor Omului (mai puțin a dreptului la viață, aplicării torturii, sclaviei și condamnării fără temei legal) și a guvernat prin prelungirea sistematică a unei stări de alertă, ce i-a permis derogarea de la numeroase acte normative în vigoare (în special Legea Achizițiilor Publice, Codul Administrativ, Codul Muncii, Legea Educației). Extrem de multe astfel de acte de legiferare inferioară au fost anulate de instanțele de judecată sau de Curtea Constituțională (CCR), fapt ce a declanșat un atac fără precedent al liderilor PNL și USR la adresa independenței CCR.

Acestea sunt „semințele” ce au încolțit pe solul fertil al populismului cultivat de PDL și de Traian Băsescu în deceniul anterior analizei cuprinse în acest volum. Declinul democratic rapid și sistematic, cuprinzând domenii și instituții diverse, este un fenomen istoric ce merită analizat. El pune capăt la două decenii postrevoluționare de adaptare și consolidare a instituțiilor, valorilor și practicilor democratice, efort însoțit de mari suferințe sociale și economice. Privatizarea completă a tot ceea ce deținea statul român înainte de 1989, fenomen paralel demo-

cratizării din perioada 1990-2007, ne-ar fi putut duce la îngemănarea descrisă de teoria clasică liberală, cea dintre democrație și economie de piață. Fără instituții, valori și practici democratice, România arată acum mai curând ca un autoritarism neoliberal, frecvent întâlnit în America Latină, unde regulile democratice minimale sunt mimate pentru a acoperi funcționarea fără eroare a unui capitalism pur și dur, orientat exclusiv către profit privat cu orice preț.

În încheiere, doresc să le mulțumesc redactorilor revistei POLIS pentru permisiunea de a relua în acest volum o parte din articolele publicate în revistă.

Sibiu, 23 februarie 2022

Schimbăm (doar) ca să câștigăm? Huliganismul politic și schimbarea regulilor electorale în România

Ordonanța de Urgență nr. 55/2014, emisă în iunie de Guvernul Victor Ponta pentru suspendarea efectelor legii privind interzicerea migrației politice, ridică mari semne de întrebare cu privire la intențiile guvernului. Legea în vigoare îi sancționează pe aleșii locali cu pierderea mandatului câștigat în alegeri, dacă aceștia schimbă partidul sub sigla căruia au candidat și câștigat respectivul mandat local. Suspiciunea este cu atât mai mare cu cât OUG nu modifică definitiv legea, din motive de procedură sau de conținut, ci doar îi suspendă efectele pentru o perioadă de 45 de zile. Suspiciunea se referă la posibilitatea racolării aleșilor locali de către Partidul Social Democrat (PSD) la guvernare, în pregătirea alegerilor pentru președintele României, care au avut loc pe 2 și 16 noiembrie 2014. Importanța aleșilor locali pentru alegerile generale, dar și pentru controlul politicii locale în sine, a fost deja subliniată în contextul dependenței alegătorilor locali de resursele controlate de către elitele politice. Cu precădere în mediul rural și în orașele mici, aleșii locali s-au transformat în elite de pradă, controlând resursele locale publice și private și transformându-le în resurse electorale

și de putere politică.¹ Fără o societate civilă puternică, cu o presă locală slăbită de criza economică, aleșii locali și mai ales primarii, au devenit angrenajul perfect al unei „mașinării electorale” indispensabile mobilizării politice.²

Dar OUG nr. 55/2014 nu este decât o parte din tabloul mai amplu al schimbării interesate și uneori chiar al alterării competiției electorale. Țintind puterea liberă de orice constrângeri, politica românească de după 2007 a dezvoltat un puternic „huliganism” îndreptat împotriva regulilor și a instituțiilor de bază ale jocului politic democratic. Așa cum vom vedea mai jos, victoria „huliganismului politic” pune capăt unui minim consens care a fost necesar funcționării instituționale și politice în vederea aderării României la NATO și la Uniunea Europeană. Acest consens, caracteristic întregii Europe centrale și de est, înainte de aderarea țărilor din regiune la aceste organizații internaționale, accepta existența unor reguli liberale minimale și a unor instituții politice ne-

1. Alina Mungiu-Pippidi, „Reinventing the Peasants. Local State Capture in Post-Communist Europe”, *Romanian Journal of Political Science*, vol. 3, nr. 2, 2003, pp. 23-38.

2. Importanța primarilor și președinților de consilii județene pentru mobilizarea electorală a partidelor românești a devenit atât de mare, încât Partidul Social Democrat a ajuns să suspecteze că numărul mare de primari și președinți de consilii județene din rândurile sale, arestați, puși sub acuzare și trimiși în judecată între 2012 și 2014 pentru presupuse fapte de corupție (în județe cu rezultate electorale foarte bune la alegerile locale din 2012 și la cele europarlamentare din 2014, precum Argeș, Constanța, Dâmbovița, Mehedinți, Prahova, Teleorman, Vrancea) ar putea fi în legătură cu pregătirea și desfășurarea campaniei electorale prezidențiale din 2014.

utre.³ Acest consens accepta ca deținătorii puterii să nu schimbe decisiv regulile jocului și să nu-și excludă din competiție rivalii prin restrângerea resurselor lor politice, prin intermediul unor instituții anterior neutre, precum curți de justiție, curți constituționale sau consilii de reglementare a audio-vizualului. Mai mult însă, huliganismul postaderare a atacat în România chiar fundamentul jocului democratic electoral, suspendând alegeri la termen, schimbând legile electorale în funcție de calculul partizan, direcționând resurse economice în localități cu electorat favorabil și alterând rezultatele electorale prin proceduri administrative. Deși profitabil pe termen scurt partidului la guvernare, huliganismul politic instalat după 2007 riscă să afecteze funcționarea instituțiilor democratice și să-i excludă treptat pe cetățeni ca resursă privilegiată de legitimitate. Prin schimbarea interesată a regulilor electorale, procedurile administrative devin suficiente pentru dobândirea și menținerii puterii. Când cetățenii sunt excluși din mecanismele puterii legitime, democrația ia sfârșit, așa cum s-a întâmplat în numeroase cazuri în democrațiile în tranziție din America Latină.⁴

3. Bojan Bugarcic, „Populism, liberal democracy, and the rule of law in Central and Eastern Europe”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 41, nr. 2, 2008, pp. 191-203.

4. David Collier (ed.), *The New Authoritarianism in Latin America*, Princeton University Press, Princeton, 1979; Robert Dahl, *Poliarhiile. Participare și opoziție*, Institutul European, Iași, 2000.